

Kultura Śląska

warsztaty międzypokoleniowe

KLASTER

INNOWACJI
SPOŁECZNYCH

Fundusze Europejskie
dla Śląskiego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Województwo
Śląskie

Cel i założenia warsztatów

Chcemy poznać i zachować naszą śląską tożsamość

Łączymy pokolenia w czasie zmian

Rozmawiamy o tradycji, wartościach i przyszłości

Czym jest kultura Śląska?

- Gwara i język
- Kuchnia i tradycje rodzinne
- Święta, wartości, wspólnota
- Dziedzictwo przemysłowe

Śląski dom – codzienność z dawnych lat

- Rodzina i wspólnota
- Obiad u dziadków
- Gdzie się mówiło po śląsku?

Czym dla nas jest Śląska kuchnia?

Śląskie smaki

Kluski śląskie

Rolada

Czerwona kapusta

Kołocz

Gwara – nasz język serca

Czy znasz te słowa?

szmaterlok – motyl

gruba – kopalnia

klapsznita – kanapka

bajtel – dziecko

Hamsys

Śląskie Legendy

Jakie znacie legendy?

Bebok

Bebok to potwór, który umiłował szczególnie **dzieci**. Był to **mały kudłaty stworek** z **kijem** w jednym **ręku**, a **workiem** w drugim, do którego **wrzuca niegrzeczne dzieci**. Miał przerażające **wielkie oczy**. Bebok chował się w **ciemnościach**, można go było spotkać w **piwnicy**, na **strychu**, czy **chlewiku**. Straszono dawniej, uwożej, bo cie bebok weźnie.

Zmora

Wyobrażano sobie ją, jako **kobietę**. Uważano, że **5 lub 7 córka** w rodzinie mogła zostać **zmorą**. **Dziecko niesione** główną nawą do **chrztu** mogło zostać **zmorą**, jeśli w trakcie **mszy** wypowiedziano **źle modlitwie**, zamiast zdrowaś, zmoraś. Osoby będące **zmorą** nie były **świadome** tego. Uważano, że oderwana **dusza** opuszcza ciało, jest na **wpół materialna**. Dusza opuszcza ciało przez **usta** i tak samo **wraca**. Demon przybierał postać **kota, myszy, gęsi**. Zmora zazwyczaj pojawiała się **po północy**, a dusza musiała wrócić **przed świtem** do ciała. Zmora **przyduszała**, siadała na **klatce piersiowej** i gnieła i drapała. **Atakowała** głównie kobiety.

Południca

Południca, zwana **Pośrednicą** pojawiała się zazwyczaj **latem** i **dopadała** osoby przebywające na **polu** w samo południe. Pojawiała się w **gorące i bezchmurne dni**. Południcą miały zostać **kobiety**, które **zmarły** między **zapowiedziami**, a swoim **weselem**. Czasami mówiono, że to **dusza** kobiety zmarłej po **utracie dziecka**. Można ją było poznać po **białych** lub **błękitnych ubraniach** i **chuście** wiązanej pod szyją z **rozpuszczonymi** w nieładzie **włosami**. W rękach trzymały zazwyczaj **drąg** lub **sierp**, którymi potem **dręczyły** swoje ofiary. Szła przed siebie na nic nie reagując. Wybranym zadawały **zagadki**, jeśli odpowiedzieli to mogli **przeżyć**. Jeśli Południca była w **złym humorze** **dusiła** śpiących na polu **żniwiarzy**, skręcała ręce i nogi. Straszyla ona mieszkańców wsi, którzy byli w południe w polu bez nakrycia głowy. Dostawali oni ból nie do wytrzymania.

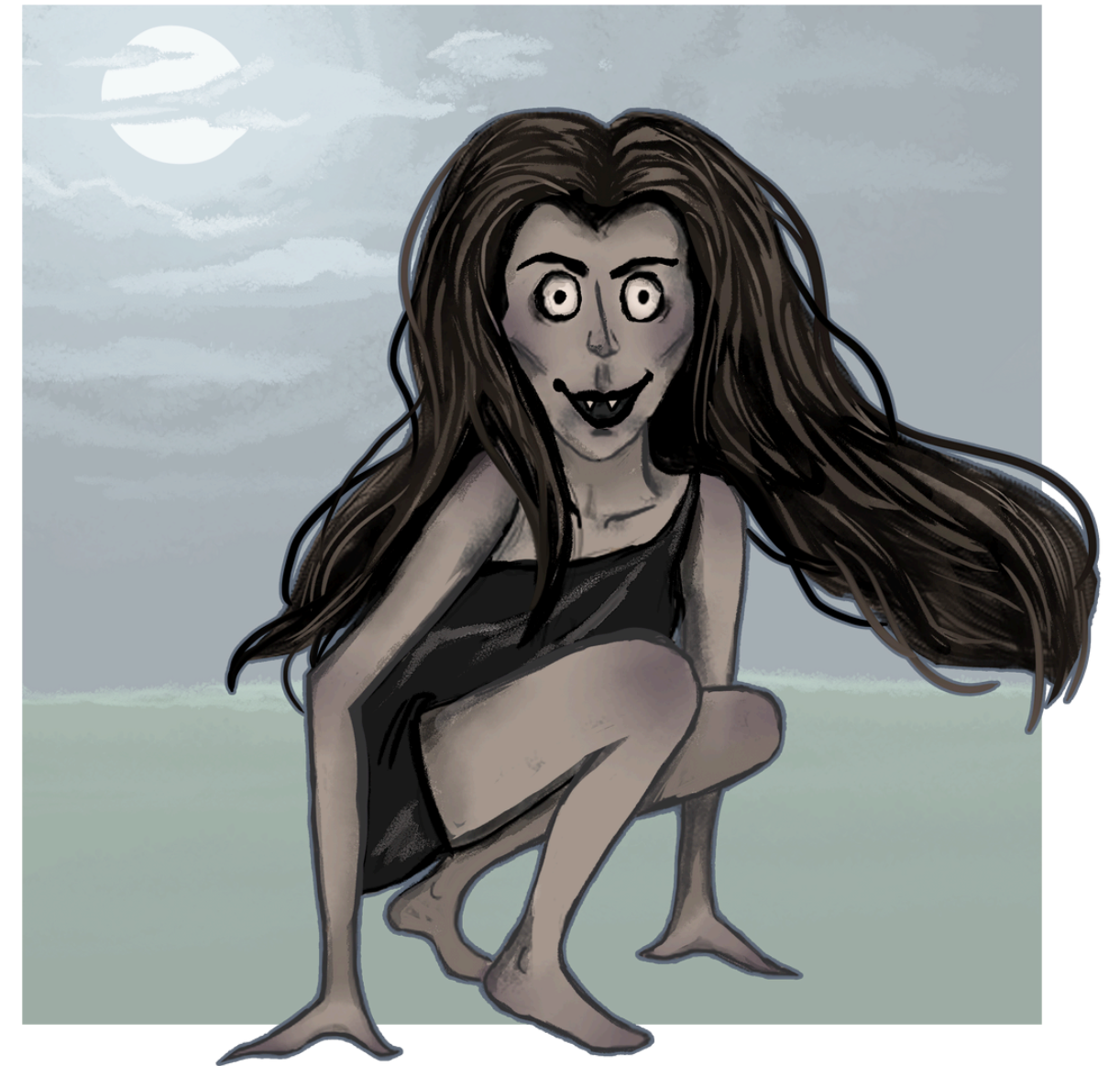
Utopek

Utopek był **demonem wodnym**. Dobre Utopki **pomagały** ludziom, ostrzegały przed **niebezpieczeństwem**, burzą i gradem. Natomiast **złe** wciągały **pijaków** do wody. Utopcami stawały się **osoby, które utonęły**. Wyobrażano sobie go, jako **małego stwora**, a jego ciało było koloru **zielonego**. Między palcami **miął błonę**. Ubrany był zazwyczaj w **fioletową koszulę** i **czerwone spodnie**. Jego nieodłącznym elementem była **fajka**. Spotkać go można było nad **stawem, jeziorem, czy rzeką**. Stał na moście albo w jego pobliżu i czekał na przechodzących w pobliżu ludzi, szczególnie upodobał sobie pijanych mężczyzn. Czasami **przybierał** postać **przedmiotów marzeń**, którymi chciał przyciągnąć **kobiety** - pończochy, wstążki, dziecko - zabawka, lalka, mężczyzna - fajka. Utopce **oddalając** się od wody **traciły** swoją **magiczną moc**. Można je było pokonać uderzając lewą ręką.

Szcziga

Strzyga, w wersji męskiej **Strzygoń**, a po śląsku nazwano Szcziga i Szczigoń. Według ludowych wierzeń Strzygą mogło stać się po śmierci dziecko, które na chrzcie otrzymało tylko jedno imię lub matka mu odmówiła piersi. Mówiono, że w tego demona zmienić mógł się **wyjątkowo skąpy** człowiek, **samobójca**. Strzygę można było **poznać** po dwóch rzędach **zębów** i widocznym przez skórę na plecach **kości** w kształcie **nożyc**. Niemowle, które miało już przy **narodzeniu** zęby, miało także stać się **strzygą**. Była chudsza i bladsza od swojego żywego wcielenia.

Diobół

Diobła zwanego **dioskiem** i **najduchem** najczęściej spotykano na **wsi**. Miał on postać **człekokształtną**, wyraźnie jednak **zdeformowaną**. Posiadał **rogi**, a nawet niekiedy **więcej niż dwa**, a ponadto **ogon**, przy czym nogi zakończone były **końskim** bądź też **kozim kopytkiem**. Miał **straszłą głowę**, większą, niż **człowiek**. Diabeł chadzał **zazwyczaj nago**. Był pokryty **czarną** lub **ciemną sierścią**. Jego palce u rąk i nóg były zakończone **pazurami**. Diabeł kręcił się po ziemi, kusząc ludzi do **grzechu**. Często dochodziło do różnych **paktów** z diabłem. Przed dioskiem chroniono się za pomocą **wody święcanej**, która dawniej była w każdy domu i **modlitwy**. Jeśli spotkało się go, trzeba było **odżegnać się trzykrotnie**, aby go odpędzić. Bano się wypowiedzieć **słowo** diabeł, żeby go nie **przywołać**. Częściej mówiono **zły, on, zły duch**. Zamieszkiwał stare spróchniałe drzewa i piece.

Skarbek

Skarbek był **dobrym duchem** i **opiekunem kopalń**. Nie wiadomo, skąd pochodzi, ale według jednej z **legend** był to **górnik**, który kochał swoją **prace** i po **śmierci** chciał zostać w niej **pochowany**. W innej opowieści mówiono, że był to **gwarek**, który za **przeklinanie na szychcie** skazany został na **wieczną pokutę** i czeka na **wybawienie**. Niektórzy mówili, że skarbnikiem jest **bogaty** właściciel **gruby**, który znęcał się nad swoimi **pracownikami**. Trafił on pod ziemię nie tylko za swoje **okrucieństwo**, ale także za **zabójstwo córki** - Barbary (późniejszej patronki górników). Dawniej wierzono, że Skarbnik przybierał formę **zarówno ludzi**, jak i **zwierząt**. Najczęściej wyobrażano go sobie, jako starego **sztygara** z białą, długą **brodą** i świecącymi **czzerwonymi oczami**, a w ręku trzymał **lampę**, **łuczywo**, lub **karbidkę**. Był on małomówny, czasem zdradzał go złowrogi śmiech.

Fajerman

Fojerman (Fajerman, **Świetlok**) można było go spotkać **nocą**. Osoby, które go spotkały mówiły, że był to **wysoki mężczyzna bez głowy**, a w jej miejscu **buchał wielki ogień**. Uważano, że Fojerman to **pokutująca dusza**, która za życia nigdy nikomu nie **podziękowała**, więc po śmierci czeka, aż ktoś jemu **podziękuję za pomoc**. Świetlok zazwyczaj pojawiał się przed osobami, które **nocą zabłądziły** w ciemnościach i idąc przed nim, prowadził ich i **oświecał drogę do domu**. Fojerman stawał przy wejściu do domu czekając na „**Bóg zapłać**”. Jeśli człowiek podziękował mu, to świetlok uradowany rzekł: „**Oby jeszcze tyle i tyle razy**”. Musiał on odbyć swoją pokutę za grzechy. Najczęściej można było ich spotkać koło pierwszej w nocy.

Heksa

Była to stara, brzydka, zgarbiona i brudna **kobieta**, miała czasem **chustę na głowie**. Zawsze z miotłą i czarnym kotem. Wierzono, że mogą one **klątwy** różne sprowadzać, **latać na miotłach**, maselnicach, czy nawet piecykach. Nikt nie chciał spojrzeć czarownicy prosto w oczy, bo bał się rzuci na niego zły urok. **Heksy** często psuły i **odbierały krowom mleko** swoimi specjalnymi magicznymi metodami między innymi dojąc sznur na płocie, czy idąc o świcie miedzą i ciągnąc worek, co miało spowodować przejście mleka na krowę czarownicy. Podobno hekсы spotykały się z diabłem w środę o północy, aby knuć i złożyć.

Meluzyna

Meluzyna zwana **wietrzną panną**. Gdy wiał silny **wiatr** mówiono, że to Meluzyna **tańczy**. Była to **piękna kobieta**, która z tęsknoty za swoimi **dziećmi** tak bardzo **płaczę**. Ciężyła na niej **kłątwa**, była **pół kobietą, pół rybą**. Zniknęła w wietrze, gdy jej **mąż** się dowiedział o jej **prawdziwej postaci**. Czasem mówiono, że Meluzyna została **wypędzona** za swą **pychę i brak troski** o własne dzieci. Błąka się ona po ziemi szukając spokoju, a jej nadejście zawsze zwiastuje porywisty wiatr lub deszcz.

Nasze miejsca pamięci

Dziedzictwo przemysłowe i robotnicze

Zabytkowa Kopalnia Guido w Zabrzu. Głębinowa kopalnia udostępniona zwiedzającym, unikalne trasy podziemne i infrastruktura górnicza. Obecnie centrum edukacyjne i kulturowe.

Szyb „Maciej” w Zabrzu. Rewitalizowany obiekt dawnego szybu kopalni Concordia. Dziś mieści restaurację, przestrzeń wystawienniczą i turystyczną — przykład adaptacji obiektu przemysłowego do funkcji społecznych.

Była Huta „Baildon” w Katowicach. Symbol likwidacji przemysłu ciężkiego. Obecnie przekształcana przestrzeń dla firm technologicznych i edukacyjnych.

Osiedla robotnicze i architektura

Osiedle robotnicze Zandka (Zabrze). Osiedle patronackie z końca XIX w. dla hutników. Zabudowa z cegły, zielone podwórza, dziś wymaga rewitalizacji, przykład dziedzictwa w kryzysie.

Kolonia Emma w Radlinie. Osiedle górnicze przy kopalni Emma, zbudowane w stylu willowym. Wyróżnia się architekturą inspirowaną stylem angielskim, z ogrodami i detalem architektonicznym, przykład robotniczego modernizmu.

Kultura i edukacja

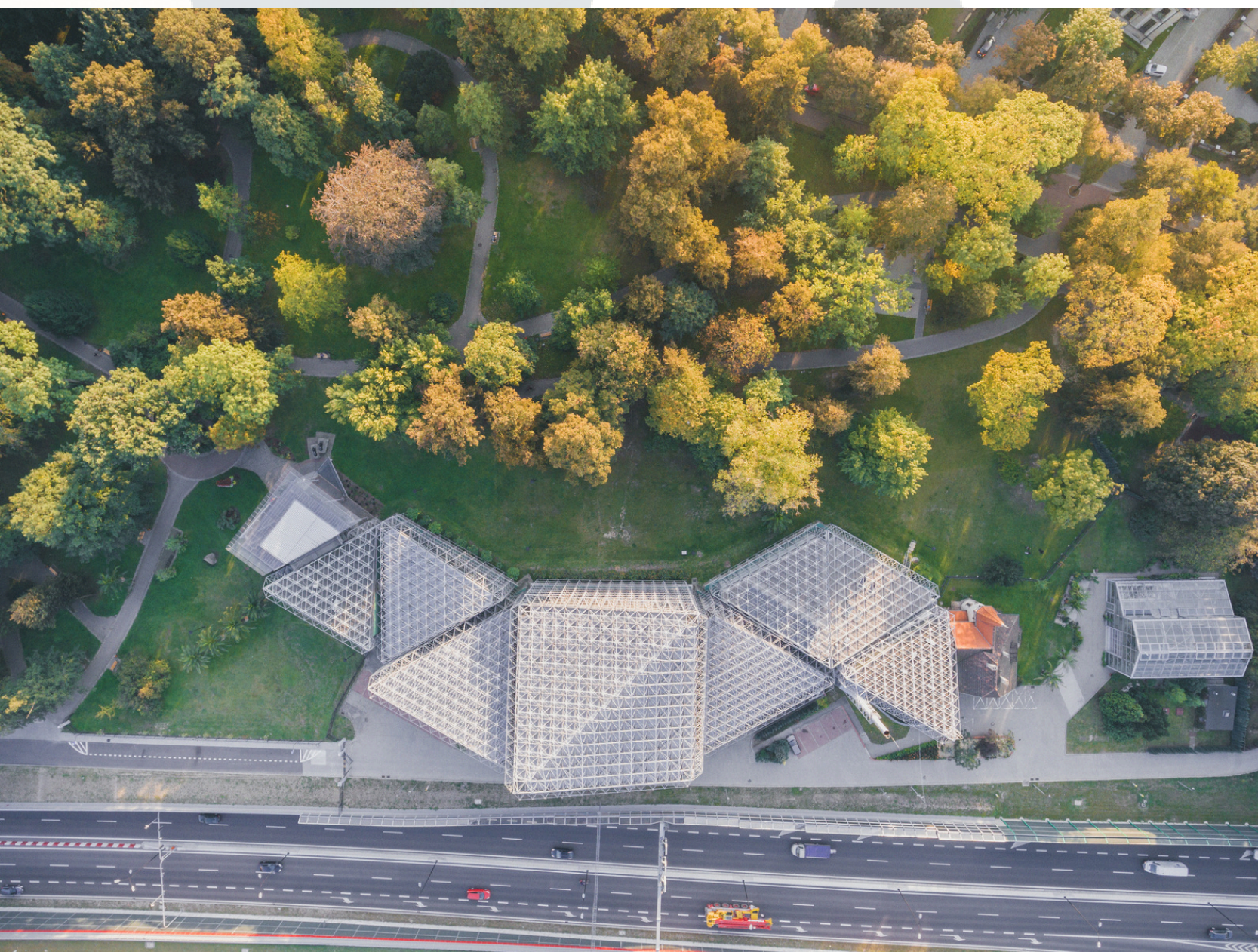
Strefa Kultury w Katowicach. Dawna kopalnia „Katowice”, dziś siedziba NOSPR, Muzeum Śląskiego i MCK. Nowoczesne centrum kultury i wydarzeń

Sztolnia Królowa Luiza Park 12C (Zabrze) Edukacyjno-rozrywkowy park z atrakcjami dla dzieci i rodzin. Historia górnictwa połączona z nauką i zabawą.

Kopalnia Sztuki w Czeladzi (Galeria Sztuki Współczesnej „Elektrownia”). Dawna kopalniana elektrownia przekształcona w galerię sztuki. Miejsce wystaw, koncertów i działań kulturalnych.

Przestrzenie publiczne i rekreacyjne

Park Śląski w Chorzowie. Zielone płuca regionu z zoo, planetarium, alejkami i miejscami do piknikowania. Popularna przestrzeń rekreacyjna dla całych rodzin.

Marina Gliwice Kanał Gliwicki. Miejsce wypoczynku nad wodą z przystanią, trasami spacerowymi i możliwością rejsów. Przykład odnowionej przestrzeni przemysłowej.

Park Chopina w Gliwicach. Historyczny park w centrum miasta z placem zabaw, muszlą koncertową i zielenią. Miejsce codziennego wypoczynku i lokalnych wydarzeń.

Nikiszowiec

Guido

*Hindenburg, O.-
Guido-Grube*

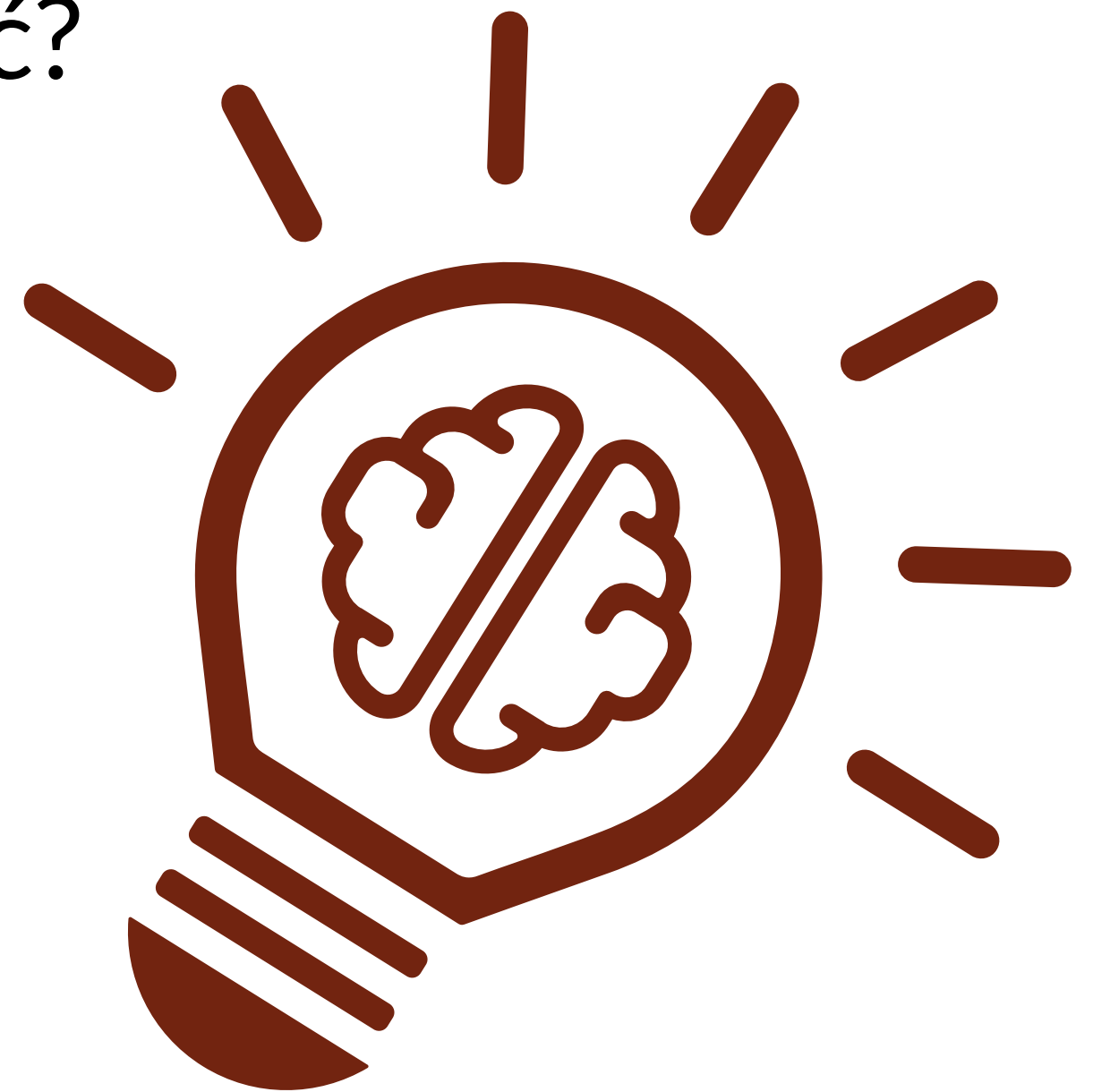

EC Szombierki

Kim jest współczesny Ślązak?

Co z dawnych wartości warto zachować?

Co nowego może wnieść młode pokolenie?

Kultura i tradycja w procesie transformacji

Transformacja nie oznacza zapomnienia o przeszłości.

Projekty takie jak nasz dbają o ciągłość międzypokoleniową i lokalną tożsamość.

Fundusz Sprawiedliwej Transformacji (FST) zakłada ochronę dziedzictwa materialnego i niematerialnego – w tym śląskiej kultury.

Co grozi dziedzictwu Śląska?

Spadek liczby osób mówiących gwara

Utrata funkcji i zniszczenie obiektów przemysłowych

Komercjalizacja tradycji

Brak międzypokoleniowego przekazu wartości

Opowieści rodzinne

Jakie zwyczaje były w waszych domach?

Jak wyglądała młodość dziadków?

Śląsk w social media

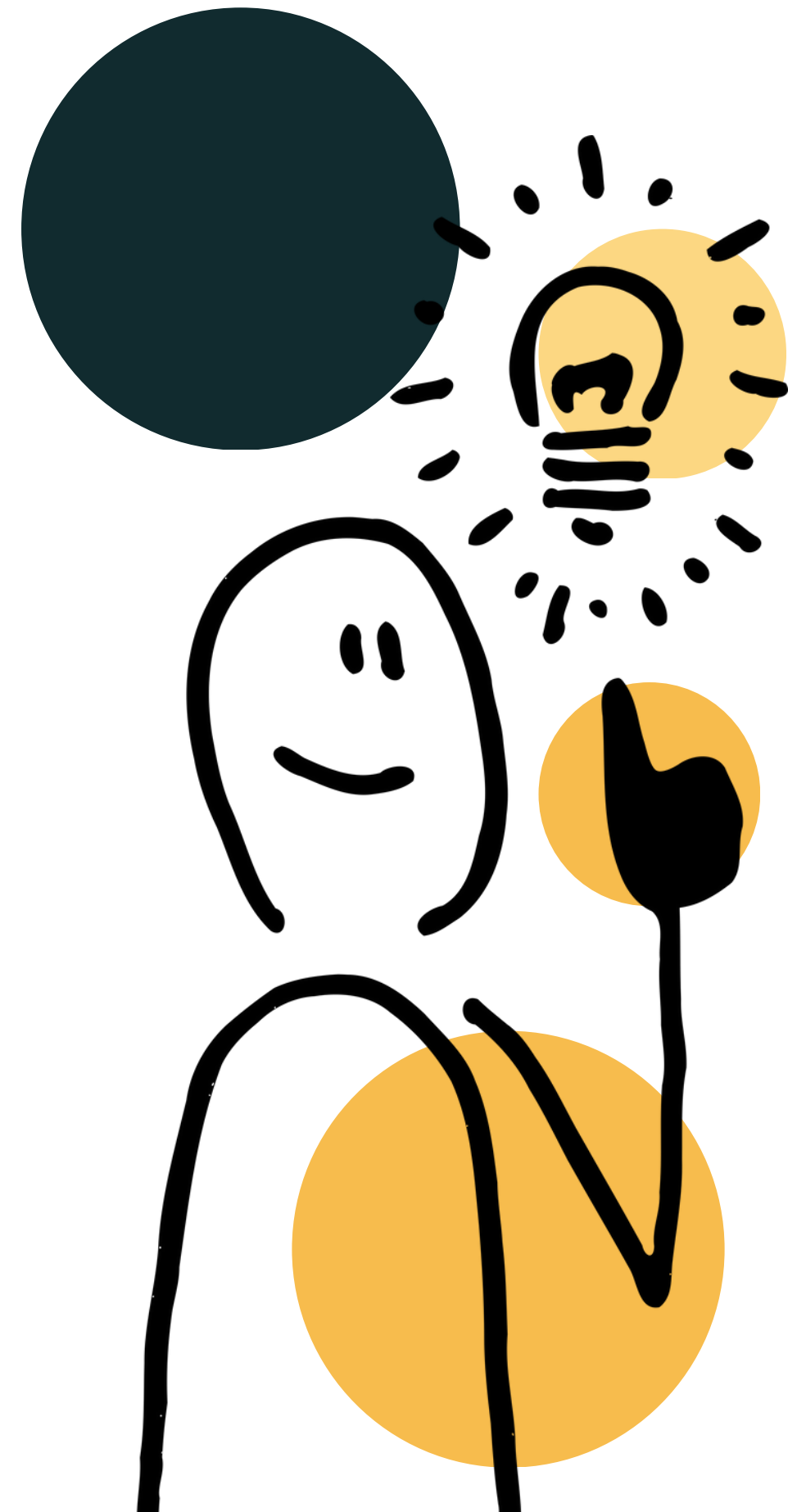

Co zapamiętam z tych warsztatów?

Dziedzictwo to coś więcej niż historia

Wysłuchaliśmy się nawzajem

Wspólnie tworzymy nową jakość

KLASTER

INNOWACJI
SPOŁECZNYCH

Dziękuję za uwagę

Fundusze Europejskie
dla Śląskiego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Województwo
Śląskie